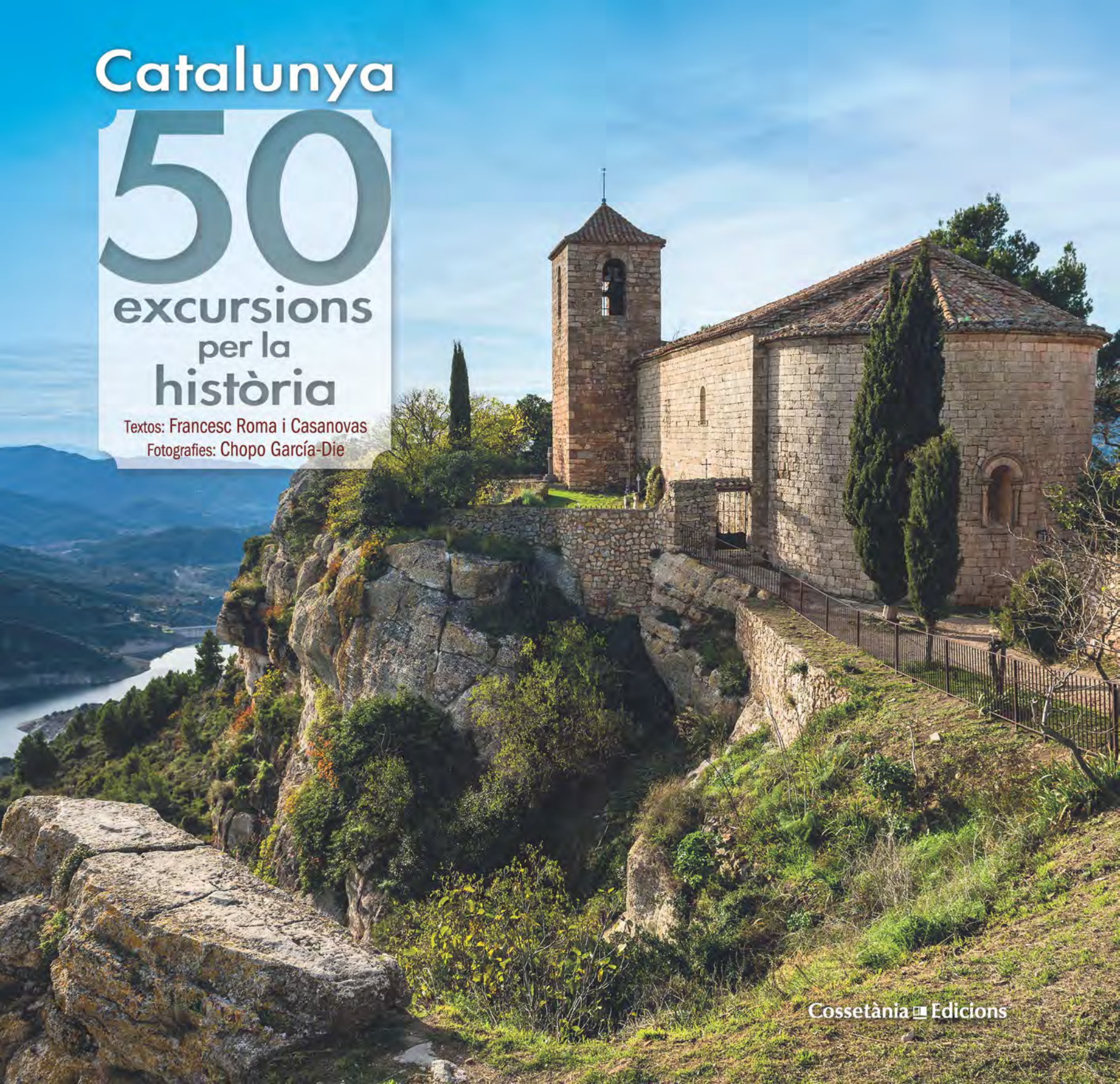
Catalunya

50 excursions per la història

Textos: Francesc Roma i Casanovas
Fotografies: Chopo García-Die

Cossetània Edicions

• *Col·lecció Khroma - 20* •

Catalunya

50 excursions per la història

Text
Francesc Roma i Casanovas

Fotografies
Chopo García-Die

Cossetània Edicions

Primera edició: febrer del 2020

© del text: Francesc Roma i Casanovas
© de les fotografies: Chopo García-Die

© de l'edició:
9 Grup Editorial
Cossetània Edicions
C/ de la Violeta, 6 • 43800 Valls
Tel. 977 60 25 91
Fax 977 61 43 57
cossetania@cossetania.com
www.cossetania.com

Disseny i composició: 3 x Tres

Impressió: Anfigraf

ISBN: 978-84-9034-912-0

DL T 18-2020

Índex

1. Els neandertals de la cova del Toll.....18

6. Dòlmens de la vall de Cabó 28

11. L'Esquerda.....38

2. L'edat del bronze i el ferro al pla de Beret 20

7. Puig Castellar 30

12. Sant Martí de les Tombetes.....40

3. El neolític de la Draga.....22

8. La via romana del Capsacosta.....32

13. La torre de Vallferosa.....42

4. Savassona.....24

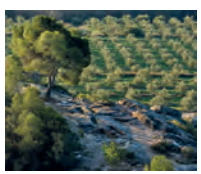
9. Caldes de Malavella 34

14. El castell de Mur.....44

5. Pintures del Cogul i tombes del Saladar.....26

10. Una vil·la romana: els Munts ..36

15. El Castellot de Castellví de la Marca.....46

16. Castellbò i els Bons Homes 48

17. Santes Creus i la Ruta de la Capona ..50

18. Montanyana: el romànic desconegut de la Franja 52

19. Tossa de Mar 54

20. El castell de Quermançó.....56

21. La conquesta de Siurana.....58

22. La Sèquia de Manresa.....60

23. Montgrony 62

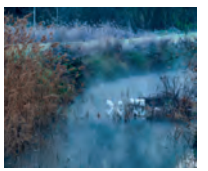
24. Colltort: els remences en guerra.....64

25. Sant Salvador d'Horta 66

26. L'estany de Sils i el viatge d'en Pere Porter 68

27. Una visita a la terra dels Bruixots...70

28. Joan de Serrallonga, bandoler romàntic ..72

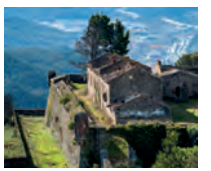
29. Flix en la guerra dels Segadors.....74

30. Llívia i el Tractat dels Pirineus.....76

31. El fort de Bellaguarda i el Tractat dels Pirineus.....78

32. Cardona capitula però no es rendeix 80

33. La batalla del Bruc.....82

34. La presó de Busa.....84

35. De Girona al castell de Sant Miquel 86

36. Un hospital de sang carlí.....88

37. L'odissea dels trabucaires.....90

38. La tercera carlinada al Bisaura.....92

39. Camprodon, l'estiueig de muntanya.....94

40. Els fets de Prats de Molló.....96

41. L'hulla blanca 98

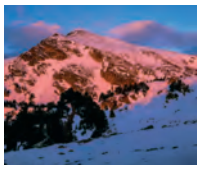
42. Emboscats al Solsonès.....100

43.Guerra Civil a la rereguarda: l'aeròdrom de Vilatorta.....102

44. La batalla de l'Ebre.....104

45. La ruta dels exiliats 106

46. La postguerra armada: la línia P a Darnius 108

47. Perseguits i salvats 110

48. La Pastora, un maqui transsexual 112

49. Matagossos: un bandoler modern 114

50. La Mussara o el despoblament rural 116

Presentació

En aquest llibre passejarem per la història de Catalunya. Hi farem cinquanta excursions que per força no poden ser massa complicades ni massa llargues. Per tant, no es tracta d'una obra excursionista en sentit estricte, sinó més aviat d'una guia de turisme actiu.

La nostra història comença fa uns 50.000 anys, quan a Moià un nen va perdre una dent petitona petitona. Enmig d'ossos de hiena, d'os i d'altres animals avui dia impensables al Moianès, aquella dent ens confirma la presència d'una espècie humana diferent de la nostra, amb la qual vam conviure, i és força probable que contribuíssim a la seva extinció. Era l'*Homo neanderthalensis*.

Després de convertir-nos en l'única espècie humana sobre el planeta, vam aprendre l'agricultura i la ramaderia, que es convertien així en la nostra principal eina per conquerir el món. Evidentment, si planteu algun cereal o el que sigui, no marxareu del lloc l'endemà: per aquesta raó, la descoberta de l'agricultura acostuma a associar-se amb l'aparició dels primers poblats. La gent ja no es mou d'un lloc a l'altre, tot perseguint la cacera i menjant una mica el que troba pertot arreu. La gent s'assenta en determinats llocs i descobreix noves maneres de viure i de treballar. Amb tots aquests canvis aparegueren els dòlmens per enterrar els nostres avantpassats. A Catalunya, per sort, tenim el poblat de la Draga, a Banyoles, que ens permet conèixer força bé com vivien els nostres ancestres.

Però el temps va anar passant i a les nostres terres es desenvolupà una cultura autòctona: el poble iber. Tenia una organització molt més important i fins i tot un llenguatge que ha estat desxifrat només parcialment. Vivien dalt de turons o en zones fàcilment defensables, perquè...

Perquè un dia aparegueren els romans. Mal vistos al principi, combatuts amb les armes fins i tot, finalment es van convertir en el poble que més petjada ha deixat en la nostra manera de ser. Els devem bona part de la llengua que parlem i algunes institucions del dret, a banda que els seus camins van ser utilitzats fins fa quatre dies.

La crisi i desintegració de l'imperi romà va donar lloc a una situació mal coneguda, que acabà cristal·litzant en el que s'anomena feudalisme. La pèrdua de poder estatal que suposà la "desaparició" dels romans va permetre que els més forts acabessin sotmetent els més febles, que ara ja no eren esclaus, com havien

A l'esquerra: L'Esquerda.
A la dreta: Fort de Bellaguarda.

Estany de Sils.

estat sota l'imperi romà, sinó persones lliures per sotmetre's als grans senyors o per deixar-se matar a mans dels altres. El feudalisme era un sistema diferent d'extracció de rendes, que ja no es basava en el treball esclau.

L'ocupació àrab i la posterior reconquesta suposaren una oportunitat per fer fortuna i eixamplar els patrimonis de tipus feudal per a tots aquells senyors que s'havien anat situant com a caps de determinades regions. Amb el pas del temps, els pagesos, adscrits a la terra, o sigui, que no la podien abandonar quan volien, es revoltaren i crearen el primer sindicat. Era el sindicat remença. Les revoltes remences van acabar amb la sentència de Guadalupe (1486), que donava una certa tranquil·litat al camp català. Els pagesos podien alliberar-se de la subjecció a la terra pagant un tant, i alguns dels anomenats mals usos es van abolir. Malgrat tot, el sistema social seguia mantenint-se com una estructura desigual en la qual el naixement (la sang) marcava la posició que s'havia d'ocupar en la societat en el decurs de tota la vida.

Durant l'edat mitjana, l'Església va anar afermant el seu domini, que no només era espiritual o cultural, sinó també econòmic i social. De fet, fer-se religiós era l'única via per la qual una persona nascuda en els grups socials més baixos podia ascendir en l'escala social. De tota manera, la mateixa Església presentava grans desigualtats internes: al costat de monestirs que posseïen grans riqueses hi havia petites parròquies rurals on els capellans estaven més pelats que les rates que transmeteren la pesta amb què es va tancar l'edat mitjana.

Es diu, i potser fins i tot és cert, que el sistema feudal tenia el seu límit, una mena de llindar que no es podia superar: sense canvis en l'agricultura o en el comerç, la població estava condemnada a no superar un determinat nombre. Quan al primer terç del segle XIV això va passar, les epidèmies es van acarnissar sobre unes persones mal nodrides.

El 1333 ha passat a la història com "lo mal any primer", l'inici d'un seguit de mals anys en què tot anà a mal borràs. El clima

semblava haver-se confabulat contra la humanitat. En aquest context, els remences es revoltaren... I, finalment, l'any 1348 arribava la pesta negra. Entre un terç i la meitat de la població va desaparèixer arran de les successives anyades de gana i pesta. Molts masos es van abandonar per sempre més, i va ser així com aparegueren els anomenats masos rònecs.

Alleujada poblacionalment, Catalunya tornà a rebrotar, però ja no amb l'empenta que l'havia duta a convertir-se en una de les potències mediterrànies. El descobriment del continent americà i la seva explotació i monopolització per part del Regne de Castella acabaren marcant el declivi català. Emparentats políticament els nostres reis amb els de Castella (els Reis Catòlics), s'entrà en un procés d'assimilació més o menys encoberta, que acabà amb la rendició de l'any 1714, al final de la guerra de Successió.

En aquell moment, ja feia segles que l'Església havia adquirit el paper de preeminència social que tots conexem. Aliada amb els grups socials més poderosos, volgué "eliminar la competència" que li podien fer altres creences o confessions. Un dels casos més coneguts són els càtars o Bons Homes.

Tant hi fa que creguessin que hi havia dues creacions, una obra del bé i l'altra del mal, que les ànimes es reencarnessin en cossos diferents, que Jesús fos un àngel vingut a posar ordre al món, que calgués rebutjar les coses materials... L'important era que els feien competència, perquè els Bons Homes estaven organitzant una església paral·lela, amb els seus bisbats i concilis reglamentaris. Tot i que a casa nostra no consta que hi hagués cap bisbat càtar, aquesta religió sí que hi va tenir un fort arrelament, sobretot al Rosselló, l'Urgell, el Berguedà, Lleida i el Priorat. En seguirem parlant en tractar la figura d'Arnau de Castellbò, el darrer càtar.

Vinculada a la Corona de Castella i en un món que ja havia basculat cap a Amèrica, Catalunya entrà en una certa crisi. L'època de les vaques grasses s'havia acabat. Els pagesos i el poble català en general hagué de suportar la presència sobre el seu terreny dels soldats castellans, que arribaren a Catalunya amb l'excusa de combatre els francesos al Rosselló. La pressió fiscal augmentà, i ja sabeu que als catalans i les catalanes ens podeu tocar el que us sembli, però mai la butxaca...

Esquerdes de la Febró.

Enemistats amb Castella per múltiples raons, la Generalitat i el Consell de Cent, descontents, se sumaren a la malastrugança del camp català. L'ordre d'acantonar l'exèrcit a Catalunya va donar lloc a revoltes pageses en diferents poblacions. Era l'inici de la guerra dels Segadors.

Per acabar d'arreglar-ho, la Generalitat va pactar el suport militar francès a canvi que Catalunya es convertís en una república sota protecció del rei de França. La corona castellana hi respongué ocupant el país, mentre Pau Claris, president de la Generalitat, proclamava la república catalana i s'aliava militarment amb França. L'any 1652 Barcelona caigué a mans de l'exèrcit de Felip IV i, conseqüentment, les institucions catalanes tornaren a l'obediència castellana.

Pocs anys més tard se signava el Tractat dels Pirineus (1659), pel qual França renunciava al Principat de Catalunya però s'annexionava el Rosselló, el Conflent i part de la Cerdanya. De tota manera, la Catalunya peninsular encara conservava les seves institucions i les seves constitucions.

Aquesta situació tingué una segona edició a inicis del segle XVIII, amb la guerra de Successió, que acabà —aquest cop sí— amb la liquidació de les institucions i les constitucions catalanes amb el Decret de Nova Planta. A partir de llavors, Catalunya fou governada per la Real Audiencia, que al mateix temps tenia el control del poder judicial. L'única llengua que es podia utilitzar era el castellà, i al carrer es procurava fer el mateix "sense que es notin els esforços". Les universitats van ser suprimides i, per ocupar el seu lloc, es va crear la nova Universitat de Cervera.

A banda dels castellans, els catalans hem tingut també males relacions amb els nostres veïns del nord. El segle XVIII en va ser una mostra, i començarem el període contemporani amb la guerra del Francès o de la Independència. En aquest context, Espanya es dotà d'una constitució que feia que sobre el paper el país entrés en el senderó dels règims liberals. Però, ai las!, aquella constitució fou objecte de lluites que duraren bona part del segle XIX. No només pel seu contingut, sinó pel conflicte dinàstic que va permetre que els elements més conservadors de la societat espanyola (i catalana) es parapetessin darrere de les pretensions de l'infant Carles Maria Isidre de Borbó.

A l'esquerra: Sant Salvador d'Horta i muntanya de Santa Bàrbara.
A dalt: Serradora de la Vall d'Ora.

Sant Cristòfol de Busa.

Era, en el fons, una lluita entre els sectors absolutistes i els liberals, que ja s'havien enfrontat anteriorment, i que ocupà més de mig segle. A part del conservadorisme social, el pretendent es va guanyar les simpaties d'alguns catalans i catalanes tot prometent el retorn dels furs i les constitucions que havia abolit Felip V. La història es va encarregar de no deixar-li demostrar si la promesa era sincera o només formava part d'una campanya de màrqueting.

En aquest llibre no parlarem de l'evolució econòmica que es produeix en aquells anys, quan es començà a crear un mercat "nacional" i es van produir els canvis agraris i industrials que portaren el país a ser un dels motors d'Europa, o com a mínim "la fàbrica d'Espanya". Mentre l'Estat espanyol es debatia en una posició que moltes vegades afavoria els interessos agraris més recalcitrants i, amb ells, l'Antic Règim, a la perifèria es consolidava un país molt més modern. Era l'inici de les dues Espanyes de què parlava Machado, una de les quals —la d'esquerres— va robar el cor dels catalans quan es va produir el cop d'estat del 1936.

Espanya feia dècades que no escoltava i que havia anat fent l'orni a les demandes que li arribaven des de Catalunya. Alguns autoanomenats patriotes havien començat una lluita armada clandestina per canviar l'ordre de les coses, i amb la detenció de l'avi Macià l'afer dels catalans s'internacionalitzava. Primo de Rivera i Franco s'encarregarien de mantenir durant dècades l'*estatu quo*. Després havia de venir la política de la puta i la ramoneta i del peix al cove...

El cop d'estat de Franco no va triomfar a Catalunya perquè els partits d'esquerres i els sindicats s'hi van oposar amb les armes. Malgrat tot, començava una cruenta guerra que va durar tres anys. La història de la guerra a la rereguarda és la història de quantitats ingents de persones que s'amagaren per no anar al front, una realitat que la historiografia més oficial i la de l'oposició semblen haver ignorat. Desertors, traïdors, quintacolumnistes... formen part d'una guerra amagada que cal escriure urgentment.

Amb el triomf franquista, alguns soldats republicans començaren una oposició armada en forma de guerrilles, que havia de culminar amb l'operació "Reconquista de España", que va ser un fracàs militar força sonat. Després d'això, les guerrilles del partit comunista i anarquistes abandonaren la confrontació armada directa.

De tota manera, la presència de les tropes aliades en sòl europeu intrigava el règim franquista, que sempre havia mostrat les seves simpaties pels règims autoritaris europeus. Per això es va fortificar el país, amb la construcció d'una línia de búnquers i nius de metralladora que mai no va arribar a entrar en servei. Al mateix temps, Espanya, terra feixista, es convertí durant aquells anys en la terra promesa de molts perseguits europeus que fugien de l'expansió nazi i que trobaren en el nostre país un lloc de pas que els permetia arribar a espais més segurs.

Foren anys de misèria, de fam, d'estraperlo, d'amiguismes... Al final, cap als anys setanta, després de canvis d'estratègia en la política econòmica del país, Espanya començà a industrialitzar-se i a modernitzar la seva estructura. El règim dictatorial deixà lloc a una monarquia parlamentària, però el canvi econòmic i social provocà que s'abandonessin molts pobles i nuclis rurals que, en aquest món cada cop més globalitzat, han deixat de tenir sentit.

Localització de les 50 excursions

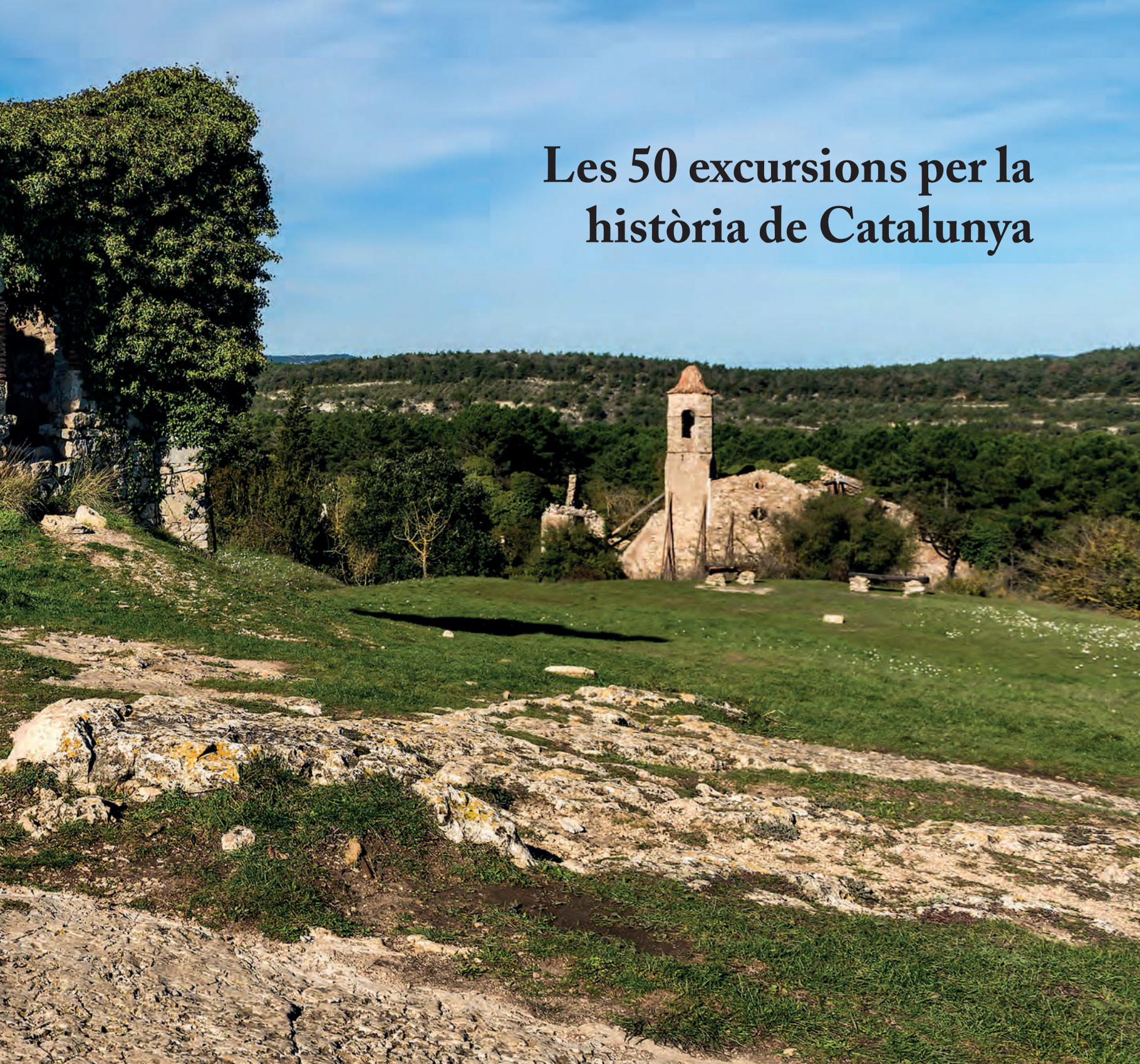
1. Cova del Toll
2. Pla de Beret
3. La Draga
4. Savassona
5. El Cogul
6. Vall de Cabó
7. Puig Castellar
8. Capsacosta
9. Caldes de Malavella
10. Els Munts
11. L'Esquerda
12. Sant Martí de les Tombetes
13. Vallferosa
14. Castell de Mur
15. Castellví de la Marca
16. Castellbò
17. Santes Creus
18. Montanyana
19. Tossa de Mar
20. Quermançó

21. Siurana
22. Sèquia de Manresa
23. Montgrony
24. Colltort
25. Sant Salvador d'Horta
26. Estany de Sils
27. El Pallars dels Bruixots
28. Casa natal de Serrallonga

29. Flix
30. Llívia
31. Fort de Bellaguarda
32. Cardona
33. El Bruc
34. Busa
35. Castell Sant Miquel, Girona
36. Coll d'Estenalles
37. Cova dels Trabucaires
38. Bisaura

39. Camprodon
40. Prats de Molló
41. Central de Sallente
42. Xalet de Busa
43. Aeròdrom de Vilatorta
44. Trinxeres de la punta del Duc
45. Coll de Manrella
46. Darnius
47. Estanys de la Pera
48. Mas de la Pastora
49. Amagatall del Matagossos
50. La Mussara

Les 50 excursions per la història de Catalunya

Moianès

1

Els neandertals de la cova del Toll

A dalt: Reconstrucció d'una cabana neolítica al parc de les Coves.
A la dreta: La surgència de la cova del Toll.

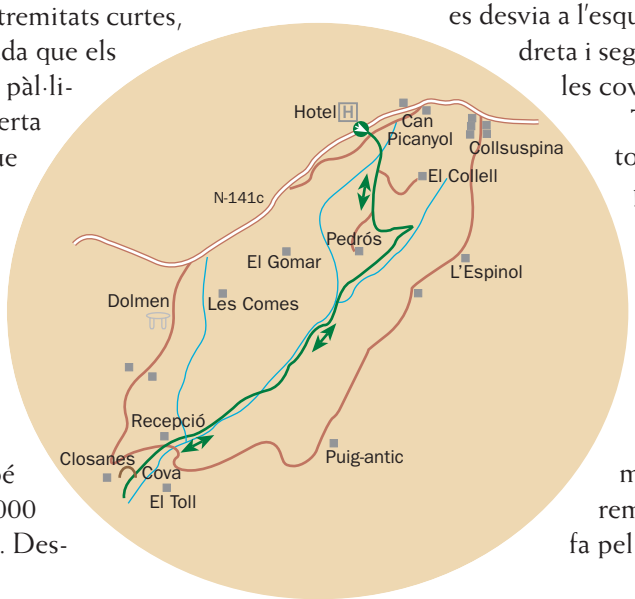
GUIA PRÀCTICA

Situació: Collsuspina (Moianès).
Accés: Punt quilomètric 33,5 de l'N-141C.
Temps: 3 hores, tot i que depèn molt.
Dificultat: Fàcil.
Desnivell: 150 m.
Observacions: El camí que seguim comença al centre de Collsuspina i és circular: podeu tornar seguint les marques per l'altre costat (personalment no m'agrada). També podeu fer una combinació de cotxes i deixar-ne un a les coves. La visita a les coves és guiada i de pagament.

Els darrers *Homo neanderthalensis* van viure fa 28.000 anys. Tenien una gran capacitat cranial i una estructura corporal molt robusta, front petit i el maxil·lar superior prominent. Eren una mica més baixos que nosaltres i tenien les extremitats curtes, fet que els donava una aparença més ruda que els *sapiens*, tot i que sembla que eren de pell pàl·lida, ulls clars i pèl-rojos. Tenien una certa vida cultural i creences simbòliques que els dugueren a enterrar els seus morts.

A Catalunya en tenim pocs jaciments, el més important dels quals és l'abric Romaní de Capellades. A les coves del Toll de Moià han aparegut fogars i eines de sílex d'entre 100.000 i 40.000 anys enrere, producte de la seva ocupació esporàdica per part de grups de caçadors recol·lectors. També s'hi va trobar una dent infantil de fa 50.000 anys, cronologia plenament neandertal. Després, durant el neolític, també van ser ocupades per persones dedicades ja a l'agricultura i la ramaderia.

La surgència es va explorar l'any 1948. Quatre anys més tard se salvava un pas que semblava impenetrable i es va descobrir una gerra de terrissa neolítica. Per les dimensions que tenia, es va intuir que no podia haver entrat per les estretes galeries pràcticament sifonades, de manera que es va arribar a la conclusió que hi havia d'haver una altra boca d'entrada. Aquesta es va descobrir l'any 1954, i és just el lloc per on avui entrem a la cavitat.

ITINERARI: Sortim de l'hotel El Toll (carretera de Moià a Collsuspina, a tocar de la darrera població), cap al SE, pel camí indicat que duu a les coves i Pedrós. Abans d'arribar a Pedrós, el camí es desvia a l'esquerra (O) fins a una cruïlla, on girem a la dreta i seguim el torrent del Gomar fins a arribar a les coves del Toll (tot indicat).

Travessem la carretera asfaltada i seguim torrent avall, pel camí condicionat. Així passarem per davant de les coves del Toll, les Teixoneres, la Surgència i la cova Morta. Quan s'acaba el parc prehistòric, tornem enrere, però pel camí més proper al riu, que ens portarà a passar pel costat d'unes cabanes prehistòriques reconstruïdes. Tot remuntant el riu, sobre un salt, trobarem les marques d'una resclosa medieval, i tornarem a la recepció de les coves. El retorn es fa pel mateix camí.

